

IN MEMORIAM

SCHWARZ FÉLIX. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat vezérigazgatója, Schwarz Félix május hó 5-én meghalt. A Magyar Művészetnek is halottja ő. Amikor kilenc évvel ezelőtt a Szinyei Merse Pál-társaság megbízásával mentünk hozzá tárgyalni folyóiratunk megalapításáról, a magyar művészet ügye iránt lelkesedő férfival találtuk magunkat szemben. Megérezte, mily nemes célok vezettek bennünket, mikor ilyen, éppenséggel nem materiális javakkal kecsegtető vállalkozásban való részvételét, annak elősegítését, életrehívását kértük. És Schwarz Félix az első pillanattól fogva egész lelkesedéssel állott az ügy mellett. Azóta is válllatve dolgozott azon, hogy a Magyar Művészet azzá válhasson, ami ma. Nem számított arra, hogy intézete e vállalkozás révén mást érjen el, mint hogy a magyarság kultúrhrnévének erősítését szolgálhatja. De ez a tudat őt teljesen kielégítette. Ennek a célnak az elérésére támogatta ő a Magyar Művészetet minden eszközzel, hogy egyre gazdagabb, egyre sokoldalúbb lehessen, hogy a magyar művészet multját és jelenét minél változatosabb formában, anyagban mutathassa be. Ez rávallott arra a nagyszabású vállalkozó szellemre, mely őt jellemezte. Mikor 35 évvel ezelőtt az Athenaeum igazgatósági tagja lett, néhány évvel később Emich Gusztáv mellett átvette intézete pénzügyi és adminisztratív ügyeinek intézését, Emich halála után ő lett az Athenaeum vezérigazgatója. Azóta és immár évtizedek óta szüntelenül és fáradhatatlanul nagy szakértelemmel dolgozott a vállalat föllendítésén. Az Athenaeum az ő igazgatása alatt lett azzá a nagyüzemmé, mely a nyomdatechnika minden vívmányát magába tudta olvasztani, sohase késedelmeskedve, a parancsoló szükségleteknek nyomban megfelelően. Az ő igazgatása alatt a nyomdája művészi ízlésben és művészi szellemben egyre csak fejlődött, e fejlődésben soha meg nem állott. Ennek oka az, hogy Schwarz Félixnek kitűnő érzéke volt a művészet iránt, szerette azt és ápolta, s így történt, hogy az ő igazgatása alatt nemcsak a nyomda lett művészi előadásra alkalmas, de magának a magyar művészetnek nagy alakjait is dédelgette, mikor egymásután adta ki díszes kiadványokban két jeles magyar mestertnek, Fadrusz Jánosnak és Zichy Mihálynak életrajzát, telve a mesterek alkotásainak kitűnő reprodukcióival. E munkákban nagy örömet

LUX ELEK: KERESZTELŐ SZENT JÁNOS

találta. Folytathatta az Athenaeum hagyományait, hiszen egykor az Athenaeum adta ki Petőfi Sándor költeményeinek gazdagon illusztrált gyűjteményét s adta ki Szana Tamás finom ízlésű könyveit a XIX. század magyar művészetéről, Jankó János, Markó Károly stb. életrajzait, s az újabb kiadványok tehát a vállalat multját és szellemét egészíthették ki. E nagy és idegőrlő munkáság közepette érte utól a végzet, szívét a nagy idegmunka megviselte és a halál fájdalmas betegségtől váltotta meg. A Magyar Művészet hálás elismeréssel emlékezik meg a kiváló férfiról és emlékét kegyelettel örökíti meg.

SPIEGEL FRIGYES. Építőművészetünk jelentékeny veszteséget szenvedett Spiegel Frigyes halálával (meghalt Budapesten február 26-án). Evek hosszú során át szószólója volt nálunk a modern művészetnek és művészi iparnak, ezt az irányt szolgálta kivételre került munkáival, pályaműveivel, cikkeivel s azzal a szervezőmunkával, amellyel ő s néhány barátja a modern gondolkodású építészeket új egyesületbe, a Magyar Építőművészek Szövetségébe (MÉSZ) tömörítette. Az utóbbiaknak 1914—17 ő volt első mestere.

Az iparművészet propagálására boltot is nyitott (Modern Lakás), amelynek adminisztrálásával családostul foglalkozott. Monumentális tervpályázatain (így elsősorban a Kossuth Lajos emlékmű pályatervén) elsősorban a rusztikusan kezelt kőanyagot kedvelte, ezt szóltatta meg alkalmaslag városi villaépületeinél is (pl. az Andrássy-út és Bajza-utca sarkán). Több épületét barátjával, Márkus Gézával közösen tervezte (Kolozsvári nyári színház, Budapest a Jardin de Paris, Szegeden az új Zenepalota). Bérházain kívül, amelyeket Budapesten, Debrecenben, Nagyváradon és Szegeden épített, több önállóan tervezett középület is megőrizi emlékét, így a Kereskedelmi és Iparkamara Debrecenben, a Fémipari Szakiskola ugyanott, a szolnoki és békéscsabai színház. Tőle való a volt Apolló mozgóképzőszínház Budapest és Pécsen, egy városi bérház Budapesten (Simor-utca) stb. Spiegel Frigyes Budapesten született 1866 április 24-ikén, itt járta középiskoláit és a műegyetemet, amelyről 1887-ben kapta az építési oklevelet. Ettől az évtől fogva folytatta önálló építő-működését. Az utóbbi időben hosszan betegeskedett, de nemcsak betegsége, hanem már jóval előbb az építőipar általános pangása is jóformán tétlenségre kárhoztatta az egyébként fáradhatatlan művészt. Utolsó művei közé azok a tervek tartoztak, amelyek újszerű ötleteket adtak hősi emlékművek számára.

ANTAL SÁNDOR. Budapesten március 6-án meghalt Antal Sándor festőművész és rajztanár, aki 1886 július 10-én született Jászladányban. Nagybányán kezdte meg tanulmányait (1905) és 1906—11-ig növendéke volt a Képzőművészeti Főiskolának, ahol rajztanári oklevelet szerzett. Nyilvános kiállításokon nem vett részt, műveit mindig az újpesti 1. állami polgári leányiskola egyik termében mutatta be gyűjteményesen, ezek közt legtöbb volt a Hortobágyon festett motívum, állatképek, a pázstörlet jelenetei (Pásztorút, Hortobágyi bika, Itatónál, Fehér komondor stb.). Szerette a virágcsendéletet is. Ezenfelül sok alaktól népes kompozíciókat is festett, így Attila temetése, a Farsangot stb.

CZOLDER DEZSŐ. Leginkább mint tengerfestőt ismerték Czolder Dezső: 1923-ban kerék száz képet mutatott be műterem-kiállításán, amelyek egytől-egyig az Adria északi felének sokféle motívumát mutatták. Ot évvel később az északi és erdélyi Kárpátok, az Alföld, a Bánság és újra az Adria szolgáltatott kisértő festményeihez az előképet. Szinte állandóan úton volt, messze tájakat járt be, művészeti életünkben alig vett részt, a kiállítások sem vonzózták. Czolder Gölnicbányán született 1875-ben, tanulmányait 1896-tól fogva Budapesten végezte, a Mintarajziskolában. Szorgalmas életének ötvennyolc éves korában vetett véget a halál. Április 6-án temették el Budapesten.

HIRÉMI-HIRSCHL ADOLF. Rövid táviratban jelentették a lapok, hogy *Hirémi-Hirschl* Adolf tetsmérvári születésű festő Rómában meghalt aprilisban. *Hirémi-Hirschl* évtizedek óta nem adott magáról idehaza életjelet, művészeti életünkötől különvált, amit kifelé azzal is dokumentált, hogy az 1900-iki párizsi nagy kiállításon nem a magyar, hanem az osztrák osztályban állított ki, 1913—1915-ben pedig előtűnt volt Rómában a Deutscher Künstlerbundnak. E különválás következtében műveit nálunk alig ismerik, pedig sokfelé állította ki azokat. Ezek legjavához arcképei tartoznak, amelyeket bécsi és római tartózkodása alatt festett; kevésbé rokonszenvesek azok az igen nagyméretű kompozíciók, amelyekhez a tárgyat különböző népek történetéből kereste ki. Ilyen volt az „Isten hozzád” (jelenet Hannibal alpesi útjából), amelyre 1881-ben a császár díjat kapta Bécsben, ilyen a „Vándolok betűzése Rómába”, amelyért ugyanott római díjat kapott. 1882 óta Rómában élt, a világháború idején Ausztriában, 1920-tól fogva újra Rómában. Itt festette „A pestis Rómában” című nagy képét, amelyre Münchenben 1883-ban és Párizsban 1889-ben díjakat kapott, továbbá a Szent Cecliliát, amelyet Bécsben 1889-ben a Reichel-díjjal tüntettek ki. Más kitüntetések kapott „Afrodite” című képére (Drezdában, Bécsben, Antwerpenben), aranyérmeket szerzett egy másik nagy képe: „Az elhaltak lelkei az Acheron partján”. Festett tájképeket is, foglalkozott mintázással is. Kiállított még Münchenben és Berlinben is s résztvett 1902-ben Düsseldorfban a német nemzeti művészek kiállításán. A művész 1862 január 31-én született, művészeti tanulmányait Bécsben végezte *Eisenmenger* és főképp *Leopold Karl Müller* útmutatása mellett, az utóbbi egyszer elkísérte egyiptomi útjára is. Stílusában sok van e kedvenc mesteréből, nagy kompozícióin azonban kétségtelenül *Piloyt* nyomdokain járt, ami a nyolcvanas években sikert jelentett, ma

már kevés érdeklődést kelt. Ezek a történeti képek annak idején reprodukcióban láthatók voltak az európai képeslapok legtöbbszörben s bizonyos népszerűséget szereztek szerzőjüknek.

Hirémi-Hirschl jómódban, gondtalanul élt

Rómában, csak az utóbbi években bántotta egy hosszadalmas betegség, amely miatt fel-látát amputálni kellett. Április 17-én temet-ték el a római protestáns temetőben, Ces-tius piramisa mellett.

MŰVÉSZETI ÉLET

GENTHON ISTVÁN: BUDAPEST MULTJA ÉS MŰVÉSZETE. Budapest, 1932. Kiadja a *Magyar Szemle Társaság*.

REH ELEMÉR: A RÉGI BUDA ÉS PEST ÉPÍTŐMESTEREI MÁRIA TERÉZIA KORÁBAN. Budapest, 1932. A buda-pesti Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti Gyűjteményének dolgoz-tai. XV.

KOPP JENŐ: BORSOS JÓZSEF. A bu-dapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti és Keresztény Régészeti Intézetében készült doktori értekezés.

A fővárosunk történeti és művészeti emlé-keivel való foglalkozás sohasem tartozott a magyar művészettörténetírás centrális problémáihoz. Régi, kliszészerű elképzelések nem-zedékről nemzedékre szálltak, sőt a legenda-képződésnek bizonyos újabb fajtája épp nap-jainkban a legsudásabb virágokat fakasztja, a mellett pedig oly széles körre terjedő és tartós hatásokat ér el, amelyekkel a komoly kutatók nem tud vagy nem akar versenyezni. Az átmenet műkedvelő és szakember között talán egyetlen tudományágnál sem anny-nyira fluktuáló, mint éppen a helytörténeti kutatásnál.

De ha nem csinálnak a jelek, úgy a Pest-Buda emléktörténeti multjával foglalkozó komoly szakirodalom fejlődési vonala éppen most előre és feléle mutat. Minden bizony-nyal oka ennek a javulásnak az az örven-detes tény, hogy az elmúlt évben a múzeum-politika és — az ázó munkája új fontos anya-got hozott (Kömemléktár a Halászbástyán, Mátyás király hűvösvölgyi nyaralója), mely szélesebb körökben, így a napi sajtóban is örvendetes visszhangra talált. Az általános érdeklődés biztos kalauzra tett szert *Genthon István* könyvecskéjében, mely mintegy 80. oldalon folyékony előadásban Szent Gellért idejétől az „új tárgyiasságig” vezet végig. Az összes jelenségeknek kimerítő tárgyalását ily szűk keretben természetesen hiába várjuk. Amit szerző nyújt, inkább csak a művészi és várostörténeti fejlődésnek világosan szerkesz-tett váza. Éppen ezért sajnáljuk, hogy ki-maradtak az irodalmi utalások, melyek az érdeklődőket esetleg tovább vezethetnék. Ez a hiány az egész sorozat népszerűsítő jel-legének tudandó be. Ezzel szemben azonban nyilvánvaló, hogy a könyvecske nemcsak

ismeretterjesztő szándékból íródott, hanem a szakembernek is szól. Kitér majdnem valamennyi, a monografikus várostörté-netírással kapcsolatos teendőre, település-történetre, városépítésre, művészetre, álta-lános kultúrtörténetre s így a népsze-rűsítő vázlat mellett a problémák tör-ténetét is adja. Nemcsak a Budapest tör-ténete iránt érdeklődők, hanem a többi hazai helytörténeti kutatók is haszonnal forgat-hatják. Mint minden jó írásmál már a beosz-tásnak is szinte programmatikus jelentősége van, mely nem a véletlenül reánk maradt anyag, hanem a kultúr- és művészettörténeti értékek után igazodik s ehhez képest az egész munkának több mint a felét a középkornak szenteli. Világos összefoglalásban kapjuk az Árpádok korára vonatkozó gyér adatokat. Eltérően az eddigi, már szinte kényszerkép-zetté vált beállítástól, plasztikusan kidombor-ítja Zsigmond király szerepét a városkép kialakításánál. Mátyás király város- és pa-lotaépítő tevékenysége szűkebb határok közé szorul és a királyi vár egyes építési fázis-sai élesebben különülnek el egymástól. A tör-ök hódoltság ideje alatt való kulturális ál-lapotok leírásához Genthon nyilván Szekfű Gyula előadása nyomán sötétebb színeket használ. Teljesen osztozunk szerző nézeté-ben a turáni jelszavakkal dolgozó ama be-állítással szemben, mely az akkori hódítók pusztításait legszívesebben észre sem venné. De a másik véglet sem felel meg a történeti tényállásnak. Az egykorú ábrázolások, a helyszínen maradt emlékek és a múzeu-mokba került leletek és műtárgyak, me-lyekre Genthon különben reá is mutat, nem igazolják a minden pusztulást csak a törö-kök terhére író állítást. Hiszen az egész városkonturnak érdekes, keleti ízlésben történt átalakulása serény építészeti és műipari tevékenység nélkül el nem képzelhető.

Sokkal tekintélyesebb anyagra és bővebb előmunkálatokra támaszkodik Genthon mű-vének második része — a barokk, klasszi-cizmus és a legújabb kor tárgyalásánál. A barokkért való rajongás pest-budai vonatkozásban is sok értékes részletszámot érlelt, melyek azonban a monografikus módszer-ben rejlt veszélyeket, a túlméretezést és túl-becsülést nem tudták mindig kikerülni. Így tehát a barokk-távlattól nézve mégis csak